INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENTIFIC RESEARCHERS
ISSN: 3030-332X Impact factor: 9,493 Volume 17, issue 1, Aprel 2026
https://wordlyknowledge.uz/index.php/IJSR worldly knowledge
Index: google scholar, research gate, research bib, zenodo, open aire.
https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG
https://www.researchgate.net/profile/Worldly-Knowledge
https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3030-332X

NAFAS OLISH YO'LLARINING INFEKSIYA KASALLIKLARI: EPIDEMIOLOGIYASI, KLINIK XUSUSIYATLARI VA DAVOLASH

Mamatkulova O‘g‘ilxon Odilovna
Qo‘qon universiteti andijon filiali Umumiy kimyo kafedrasi v.b.dotsenti
Sobirov Nodirbek Tuxtasinboy o‘g`li
Qo‘qon Universiteti Andijon filiali talabasi

Annotatsiya:
Nafas yo‘llari infektsiyalari (NAY) butun dunyo bo‘ylab jiddiy sog‘liqni saqlash muammosi bo‘lib, insonlarda turli yoshda uchraydi. Ushbu maqolada yuqori va pastki nafas yo‘llari infeksiyalarining epidemiologiyasi, etiologiyasi, klinik belgilar, tashxis qo‘yish usullari, davolash strategiyalari va profilaktika choralarining ahamiyati ilmiy asosda tahlil qilinadi.

Virusli infeksiyalar ko‘pincha simptomatik yordamni talab qilsa, bakterial infektsiyalar antibiotik terapiyasini talab qiladi. Maqola shuningdek patogenlarning yuqish mexanizmlari, xavf omillari va emlash hamda gigiena choralarining profilaktik ahamiyatini yoritadi. Tadqiqot natijalari NAY bilan bog‘liq kasalliklarni oldini olish va davolash strategiyalarini takomillashtirishga yordam beradi.

Kalit so‘zlar: Rinit,faringit,tonzillit,sinusit,laringit,antibiotik.

Kirish

Nafas olish yo'llari infektsiyalari (NAY) butun dunyo bo'ylab eng keng tarqalgan sog'liq muammolaridan biri bo'lib, barcha yosh guruhlaridagi odamlarga ta'sir qiladi. Ular yuqori va pastki nafas olish tizimlari bilan bog'liq keng ko'lamli kasalliklarni, masalan, shamollash, gripp, bronxit, pnevmoniya va sil kasalligini qamrab oladi. Bu infeksiyalarga viruslar, bakteriyalar yoki kamroq hollarda zamburug'lar va parazitlar sabab bo'lishi mumkin. NAY global kasallanish va o'limning asosiy omili bo'lib qolmoqda, ayniqsa sog'liqni saqlash resurslaridan foydalanish cheklangan bo'lishi mumkin bo'lgan past va o'rta daromadli mamlakatlarda. Ularning sabablarini,yuqish usullarini, klinik xususiyatlarini va davolash strategiyalarini tushunish ularning sog'liqni saqlash tizimlariga yukini kamaytirish uchun juda muhimdir. [1]

Etiologiya va patogenlar

Nafas olish yo'llari infektsiyalari uchun javobgar bo'lgan patogenlar yuqori yoki pastki yo'llarning ta'sirlanishiga qarab farq qiladi. Yuqori nafas yo'llari infektsiyalari (YNYI) rinit, faringit, tonzillit, sinusit va laringit kabi kasalliklarni o'z ichiga oladi. Bularga ko'pincha rinoviruslar, adenoviruslar, gripp viruslari, parainfluenza viruslari va koronaviruslar kabi viruslar sabab bo'ladi. Ba'zi hollarda Streptococcus pyogenes va Haemophilus influenzae kabi bakterial agentlar ham aralashadi. [2]

Bronxit, bronxiolit va pnevmoniya kabi pastki nafas yo'llari infektsiyalari (LRTI) odatda og'irroq kechadi. Virusli sabablarga respirator sinsitial virus (RSV), gripp virusi va odam metapnevmovirusi kiradi. Streptococcus pneumoniae, Klebsiella pneumoniae va Mycoplasma pneumoniae kabi bakterial patogenlar pnevmoniyaga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Ba'zi mintaqalarda Mycobacterium tuberculosis surunkali pastki nafas yo'llari kasalliklarining asosiy sababi bo'lib qolmoqda va jiddiy kasalliklar va o'limga olib keladi. [3]

Nafas olish yo'llari patogenlari odatda yuqtirgan odam yo'talganda, aksirganda yoki gapirganda ajralib chiqadigan tomchilar orqali tarqaladi. Aerozollar deb nomlanuvchi kichikroq zarrachalar uzoq vaqt davomida havoda muallaq qolishi mumkin, bu esa sil va gripp kabi kasalliklarning yuqishiga hissa qo'shadi. Ifloslangan yuzalar yoki narsalar bilan bevosita aloqa

qilish ham tarqalishni osonlashtirishi mumkin, chunki odamlar yuqumli zarrachalar bilan aloqa qilgandan keyin yuzlariga tegishi mumkin. Haddan tashqari gavjumlik, yomon shamollatish va yetarlicha gigiena kabi omillar yuqish xavfini oshiradi, bu esa profilaktika strategiyalarini ayniqsa jamoat va sog'liqni saqlash muassasalarida muhim ahamiyatga ega qiladi. [3]

Nafas olish yo'llari infektsiyalarining belgilari shikastlanish joyiga va qo'zg'atuvchi organizmga qarab farq qiladi. URTI ko'pincha burun bitishi, tomoq og'rig'i, yo'tal, yengil isitma va umumiy holsizlik bilan namoyon bo'ladi. Bu infeksiyalar odatda o'z-o'zidan o'tib ketadi, ammo ba'zida sinusit yoki otit kabi bakterial asoratlarga o'tishi mumkin.

LRTIlar odatda davomli yo'tal, nafas qisilishi, ko'krak qafasidagi og'riq, xirillash va yuqori isitma kabi og'irroq alomatlarni keltirib chiqaradi. Keng tarqalgan LRTI bo'lgan pnevmoniya nafas olishda qiyinchilik, siyanoz va yiringli yoki qonli balg'am bilan samarali yo'tal bilan namoyon bo'lishi mumkin. Chaqaloqlarda, keksa yoshdagi kattalarda va immuniteti zaif odamlarda nafas yo'llari infektsiyalari tezda hayot uchun xavfli bo'lib, shoshilinch tibbiy yordamni talab qiladi. [5]

Nafas olish yo'llari infektsiyalariga moyillikni oshiradigan bir qancha omillar mavjud. Yosh muhim rol o'ynaydi, chunki besh yoshgacha bo'lgan bolalar va keksa yoshdagi kattalar ko'proq zaifdir. Boshqa xavf omillariga diabet, astma, surunkali obstruktiv o'pka kasalligi (KOAH) va yurak-qon tomir kasalliklari kabi surunkali kasalliklar kiradi. Chekish nafas olish epiteliyasiga zarar yetkazadi va patogenlarning yo'q qilinishiga to'sqinlik qiladi, bu esa infeksiya xavfini yanada oshiradi. Yomon ovqatlanish holati, atrof-muhitning ifloslanishi va gavjum yashash sharoitlari ham RTI yukiga sezilarli darajada hissa qo'shadi. [3]

Tashxis

To'g'ri davolash uchun aniq tashxis qo'yish juda muhimdir. Anamnez yig'ish va fizik tekshiruvni o'z ichiga olgan klinik baholash muhim ma'lumotlarni beradi. Tomoqqa surtilgan lavlagi, balg'am kulturasi, polimeraza zanjiri reaksiyasi (PCR) testlari va serologiya kabi laboratoriya tekshiruvlari qo'zg'atuvchi organizmlarni aniqlash uchun ishlatilishi mumkin. Ko'krak qafasi rentgenografiyasi va kompyuter tomografiyasi (KT) pastki nafas yo'llarining shikastlanishini baholashga yordam beradi. So'nggi yillarda tibbiy yordam nuqtasidagi diagnostika vositalari muhim ahamiyat kasb etmoqda, bu gripp va SARS-CoV-2 kabi patogenlarni tezda aniqlash imkonini beradi va shu bilan o'z vaqtida aralashuvlarni amalga oshirishga yo'naltiradi.

Davolash va boshqarish

Nafas olish yo'llari infektsiyalarini davolash patogenga, og'irlikka va bemorning xususiyatlariga bog'liq. Virusli URTI odatda faqat qo'llab-quvvatlovchi yordamni, jumladan, hidratatsiya, dam olish, og'riq qoldiruvchi va isitmani tushiruvchi vositalarni talab qiladi. Ko'rsatmalarga ko'ra, gripp yoki og'ir virusli infeksiyalar uchun antiviral preparatlar qo'llanilishi mumkin. [3]

Bakterial RTIlar antibiotik terapiyasini talab qiladi, preparatni tanlash shubhali yoki tasdiqlangan organizmga bog'liq. Masalan, amoksitsillin yoki makrolidlar ko'pincha bakterial pnevmoniya uchun qo'llaniladi. Biroq, antibiotiklardan haddan tashqari foydalanish va noto'g'ri foydalanish mikroblarga qarshilikning oshishiga olib keldi, bu esa ularni oqilona buyurishni muhim qiladi. Og'ir holatlarda kasalxonaga yotqizish, kislorod terapiyasi yoki intensiv terapiya yordami talab qilinishi mumkin. [5]

Bronxodilatatorlar va kortikosteroidlar kabi qo'shimcha terapiyalar astma yoki KOAH kabi asosiy nafas olish kasalliklari bo'lgan bemorlarda yallig'lanishni kamaytirish va havo oqimini yaxshilash uchun qo'llanilishi mumkin. Sil kasalligi uchun qarshilikning oldini olish va to'liq davolanishga erishish uchun uzoq muddatli ko'p dorili rejimlar talab qilinadi.

Oldini olish strategiyalari

Nafas olish yo'llari infektsiyalarining ta'sirini kamaytirishning eng samarali usuli profilaktika bo'lib qolmoqda. Gripp, pnevmokokk kasalligi, ko'kyo'tal va yaqinda COVID-19 ga qarshi emlashlar mavjud bo'lgan holda, emlash markaziy rol o'ynaydi. Keng qamrovli emlash qamrovini rivojlantirish ushbu infektsiyalarning tarqalishi va og'irligini sezilarli darajada kamaytirdi. [2]

Farmakologik bo'lmagan choralar ham muhimdir. Qo'llarning yaxshi gigienasi, nafas olish odob-axloq qoidalariga rioya qilish va niqoblardan foydalanish jamoat joylarida yuqishni kamaytiradi. Yopiq muhitda yetarli shamollatish va havo ifloslanishini kamaytirish xavflarni kamaytirishga yordam beradi. Sil kasalligi uchun faol holatlarni erta aniqlash va davolash yuqori xavf ostida bo'lgan populyatsiyalarda profilaktika terapiyasi bilan birgalikda samarali sog'liqni saqlash choralari hisoblanadi. [4]

Xulosa

Nafas olish yo'llari infektsiyalari butun dunyo bo'ylab sog'liqni saqlash tizimlari uchun jiddiy yuk bo'lib, yengil o'zini o'zi yo'qotadigan holatlardan tortib, hayot uchun xavfli kasalliklargacha bo'lgan kasalliklarni o'z ichiga oladi. Ularning ta'siriga patogenlarning xilma-xilligi, yuqish dinamikasi va xost bilan bog'liq omillar ta'sir qiladi. Samarali davolash aniq tashxis qo'yish, mikroblarga qarshi vositalardan oqilona foydalanish, qo'llab-quvvatlovchi parvarish va emlash va gigiena amaliyotlari kabi profilaktika choralarini keng qo'llashni talab qiladi. Tadqiqotlarni davom ettirish, global hamkorlik va sog'liqni saqlash tizimini mustahkamlash ushbu infeksiyalar yukini kamaytirish va zaif aholi uchun natijalarni yaxshilash uchun juda muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. World Health Organization. Acute respiratory infections in children. – Geneva: WHO, 2014. – 156 p.
2. World Health Organization. Global surveillance, prevention and control of chronic respiratory diseases. – Geneva: WHO, 2007. – 148 p.
3. Murray P. R., Rosenthal K. S., Pfaller M. A. Medical Microbiology. – 9th ed. – Philadelphia: Elsevier, 2020. – 872 p.
4. Kasper D. L. et al. Harrison’s Principles of Internal Medicine. – 20th ed. – New York: McGraw-Hill, 2018. – 4048 p.
5. Jain S., Self W. H., Wunderink R. G. Community-acquired pneumonia requiring hospitalization // New England Journal of Medicine. – 2015. – Vol. 373. – No. 5. – P. 415–427.